

CSICSAY ALAJOS

HALVÁLASZTÁS ZŰRÖKKEL

A Magyar Haltani Társaság a 2019-es év halának három halfajt jelölt: a vörösszárnyú keszeget (*Scardinius erythrophthalmus*), a szivárványos öklét (*Rhodeus amarus*) és a sebes pisztrángot (*Salmo trutta*). A „győztes” kiválasztását pedig továbbra is szavazókra bízta. A 2018-as év végének közeledtével meg is történt a szavazás, melyen 11483 (korántsem hal, hanem) magyar (radikális és liberális) „választópolgár” vett részt, köztük néhány határon túli, illetve inneni magyar horgász is akadt. Hogyne, amikor az élő- és holt vizek leendő halfavoritjának trónra emelése volt a tét. Csak hogy ilyen még nem volt, mióta világ a világ. Akarom mondani, azóta, hogy demokratikus incselkedés által dől el, melyik élőlény, ásvány vagy ősmaradvány legyen a következő év liblingje. Hallatlan! Az internetes voksolást – több újság is megírta – ismeretlen tettes „meghekkelte”. De vajon miért? Talán e mögött is politikai turpisság

rejlik. Majd egyszer kiderül. Én azt gyanítom, hogy voltak, akiknek nem tetszett, hogy az ország legnépszerűbb hala, a hekk (magyarul csacsihal) nem került fel a jelöltek listájára. A pusmogó propaganda szerint, de hát ez biztosan kamu, ez a hekkmajster meg a bandája azt szerették volna, hogy színváltoztatásban a kaméleont is lepipáló sebes pisztráng kerüljön ki győztesen a zavarosból, ne pedig egy vacak szeméthal, a vörösszárnyú keszeg. Szerencse, hogy a választóbizottság ébersége idejekorán leleplezte e ravaszkodást, s punktum kimondta, nincs apelláta, vörösszárnyú lesz az év hala, mert 40%-nyi (pontosan 2130) szavazatot kapott, a sebes pisztráng pedig csak 24%-ot. A hackereknek meg horgászszerencse a markukba! De ezt már én kívánom nekik.

Summa summarum, az emberek szeretnek játszani, de bárhova tekintünk, mindenütt megjelennek a csálók. Ha nem ügyelnek rájuk a becsü-

letesek, könnyen átverhetik őket. De még a médianak sem lehet mindig hinni. Itt van például az év halainak a verseny(ezettés)éről szóló hír. Az egyik újság azt írta, hogy mára a természetvédelem egyre több embernek vált a szívügyévé, amit a 2019-es év halválasztásán részt vevő szavazók tizenegyezer fölötti száma is bizonyít. Hogy ez mennyire függ össze a természetvédelemmel, nem tudom, mert a pecázást – fanyalogva mondom, tisztelet a kivételnek – én nem tartom a legetikusabb élőlénykímélő szórakozásnak. Hiszen a szegény keszegecske is állítólag azért lett sztár, mert sok horgásznak ő volt az első partra rántott fogása. A verseny második helyezettjét, a szerencsétlen kis öklét pedig csalihálnak használják, ami eleve barbárság. Miután kifogják, hátába egy vasmacskának beillő, ménkü nagy hármashorgot akasztanak, s azzal dobják a vízbe, hogy evickelés közben kapja be egy infámis csuka, esetleg más méretes vérengző hal. No,

de ne folytassuk, mert halak szempontjából kész horror ez a bikaviadalra emlékeztető, sportnak nevezett izé. Hát nem emberségesebb, amikor madarak választásában lelik örömlüket az emberek? Ha nem tudnák a szenzációra éhes hírközlők, 2017-ben a madárválasztáson 12 523-an vettek részt, ami ezernél is több, mint a halonline-s szavazók száma. A kedves kis tengelicre 5 445-en, az erdei fülesbagolyra 4 442-en, de még a legszemtelenebb madár hírében álló, ősidők óta üldözött házi verébre is 2 632-en voksoltak. Lám, nem halt ki még a jóérzés az emberekből! Tegyem hozzá, többeknek még okostelefonra sincs szükségük ahhoz, hogy tudják, amikor százalékokról esik szó, előfordul, hogy a kevesebb a több.

Elnézést kérek a tréfás hangvételért, mint már fent jeleztem, sőt, ha jól emlékszem, e cikksorozatban már előbb is, egy-egy év élőlényeinek, természeti kincseinek (lásd ásványok, kövületek) a megválasztása, vagy akár a szakemberek által történő kijelölése csupán egyfajta játék. Mégpedig, mint a játékok általában, tartalmi szempontból, még ha humorosak is, életbevágóan komolyak. Magyarországon (nem tudom, Szlovákiában miért nem), ha jól számolom, kilenc országos társaság szervez internetes vetélkedőket, arra vonatkozóan, hogy melyik növény- vagy/és állatfajt tartják az emberek valami oknál fogva kedvesnek, szépnek. Ezáltal kívánják felhívni figyelmünket a rohamosan pusztuló környezetünk élőlényeire. Legalább annyit szeretnének elérni, ismerjünk meg egy-egy kiemelt fajt, s ne legyünk iránta közömbösek.

A halakról sok mindent tud(hat)unk, hiszen kezdettől fogva fontos, sőt helyenként nélkülözhetetlen szerepet töltenek be az ember táplálkozásában. Ám amit ritkán tudatosítunk, ha a táplálékláncokból hirtelen kiesnének, a Föld egész élővilága, köztük mi magunk is, végveszélybe jutna. Amikor egy-egy faj kerül a figyelem fókuszába, annyira felkelthetik az ember kíváncsiságát, hogy a pusztuló létezésüknel, „hasznosságuknál” többet is meg akar(hat)nak róluk tudni. Erre való mindenekelőtt a szakirodalom. Ám tudjuk, nincs mindenkinek ideje arra, hogy elmélyedjen a részletekben, erre jók a röpke ismertetések, melyekbe belefér egy-egy kiragadott kuriózum. Én az „útjelzőimben”, mint volt biológia szakos, most már csak ismertterjesztő (ezt eddig többször is

jeleztem), csupán ennyire vállalkozom. Vegyük hát sorba a szóban forgó halakat!

A szakirodalomban a vörösszárnyú keszeg legalább három (vagy több) közeli rokonával találkoztam, melyeknek néha még a latin nevüket is keverik, és nem akárcik, hanem maguk a szerzők. Itt van például a vörösszárnyú keszeg (koncér?) és a pirosszemű kele. Latin nevük azonos: *Scardinius erythrophthalmus*. Brehm írja, hogy régebben egy fajnak tekintették őket. Ki merne vele vitatkozni? Azonban mégis meg kell jegyezni, hogy az élőlények rendszertani besorolásánál az apró eltérések is már külön fajt képezhetnek. E két halfajnál lényeges anatómiai eltérés, hogy míg az előbbinek a garatfogai egy sorban állnak, az utóbbinál kettőben, meg persze a szemgyűrűje is piros. Legközelebbi rokonuk a piros szemgyűrűs bodorka (*Rutilus rutilus*), amit szintén a keszegek közé sorolnak, akárcsak a veresszárnyú koncért (keszeget?), a *Leuciscus rutilus*. Ráadásul némely keszegfajok egymás ikráit is megtermékenyítik, miáltal – a fehér halak halászati szempontból egyébként sem értékesek – hitványabb hibridek jönnek létre. Persze egyes sporthorgászoknak nem a zsákmány mennyisége és minősége ad élményt, hanem a kapás intenzitása és a halfogás eredménye. Nem tagadom, hogy miként a vadászatnak, a horgászatnak is megvan a maga etikája. Mi több, törvény szabályozza e sportágak tevékenységét, miáltal ma már a hal- és a vadgazdálkodás, a hal- és a vadfajok védelme elképzelhetetlen. Éppen ezért a vadász- és halász-, illetve horgásztársaságok szerepvállalását nem szabad lebecsülni. Az viszont más dolog, hogy az én érzelmevilágom mennyire elfogadó vagy elutasító eme zsákmányejtések egyes mozzanataival.

Talán nem ártana még megjegyezni, hogy a halak „vetélkedőjébe” besorolt keszegek, öklék a pontyalakúak (*Cypriniformes*) rendjének és a pontyfélék (*Cyprinidae*) családjának a tagjai. Azt már aligha kell megjegyezni, hogy pikkelyeik színe a környezethez alkalmazkodik, és ívás idején, pláne az ökléké, feltűnően megváltozik. Mozgásszerveiket azonban nem szárnynak, hanem úszóknak nevezi a szakirodalom. A szóban forgó halaknak most sem a testleírásával, sem a többféle népi megnevezésével nem foglalkozom, akit érdekel, megbízható útbaigazítást kaphat Herman Ottó-

tól. Mindazonáltal az 5-9 centiméter nagyságú szívárványos öklét (*Rhodeus amurus*) nem ok nélkül hívják keserű halnak is. Érdemes felfigyelni a különböző szaporodásmódjára, ami valójában egyfajta szimbiózisnak is tekinthető. Ívás idején a nőstény egy sajátos átalakuláson megy át. Testén egy feltűnőnek mondható, néha a farkúszón is túlnyúló, hosszú „tojócsövet” növeszt, mellyel az ikráit a tavi- vagy festőkagylók belsejébe rakja, melyeket a résen levő, ragyogó színekben pompázó hímek azonnal megtermékenyítenek. (A folyamat azért kissé bonyolultabb.) Tehát a halporontyok a kagylók kopolyái között fejlődnek ki. Egy hónap elteltével hagyják el a gazdaállatot anélkül, hogy a kagyló ezt a keltetőgép-szerepet megsínylené. Megfigyelések szerint az öklék csak azokban a vizekben élnek, amelyekben kagylók is. Tehát kell, hogy nekik is valamiféle hasznuk származzék e szolgáltatásból, különben a mindig és fölöttébb következetes evolúció megakadályozná e békés együttélést. A kutatók bebizonyították, hogy a nászruha és a tojócsó a kagylók által kibocsátott vegyi inger hatására alakul ki. Már régen tudják, hogy ezt a jelenséget a leginkább gyógyszeralapanyagként használt yohimbin nevű afrodisziákummal, azaz ajzószerrel is ki lehet váltani. Ilyesmire szokás rácsodálkozva mondani: „Hogy mik vannak!” Bizony, bámulatosak az élővilág olykor egyszerűnek tűnő, máskor viszont rejtett, szövevényekkel teli trükkjei. E tekintetben ne becsüljük le az év halának jelölt, harmadik helyezett, a sebes pisztrángot se! Bár a nászruha szempontjából színesebb a szívárványos pisztráng (*Oncorhynchus mykiss*), de Magyarországon, illetve a Kárpát-medencében őshonos az előbbi, míg a szívárványosat, a sporthorgászok öröme, 1885-ben hozták be Dél-Amerikából, s a 20. század folyamán igencsak elterjedt. Mindkét halfajra jellemző a zsírúszó, ami valójában nem úszó, hanem a hátúszó mögötti, sugarak nélküli, kisméretű, húsos kitérkedés. Ez az anatómiai bélyeg jelzi, hogy a pisztrángok a lazacfélék (*Salmonidae*) családjába tartozó halak. Kimondottan hidegkedvelők, ugyanis a 20°C fölötti vízben nem szaporodnak. Ma mindkét fajt tenyésztik, de a gödöllői Szent István Egyetem kutatói szerint a sebes pisztráng nemcsak gasztronómiai különlegességé, hanem egy kis odafigyeléssel akár hungarikummá is válhatna.